

Frigyasi András

Van-e helye az iskolában a játéknak?

Tisztelt Szerkesztőség, kedves Olvasók!

Önzökké, egoistákká váltunk. Az önérdekek érvényesítése és az önmegvalósítás – akár mások rovására is – finoman szólva gyakori. Ha igaz ez a szomorú diagnózis – és őszinte pillanataikban ezt nem sokan vitatják –, akkor éppen itt és most fontos, hogy minél több fiatal élje át a színjátszás emberjobbító, közösségteremtő erejét, a fárasztó kincskeresés nyomán megtalált valódi érték felfedezésének az örömét. És tapasztalja meg a meglett érték felmutatásához szükséges további kitartó munka tisztességét, mert alapvetően erre való a művészeti nevelés fontos eleme: az iskolai színjátszás.

Weöres Sándor szerint nem az a költő, aki felnőttként elkezdi verset írni, hanem az, aki a gyerekkori nyelvi játékokat nem tudja abbahagyni. George Bernard Shaw szerint: „Nem azért felejtünk el játszani, mert megöregszünk, hanem attól öregszünk meg, hogy elfelejtünk játszani” (1). A *homo sapiens* nem feltétlenül játékos, de a *homo ludens* feltétlenül csiszolt értelmű, vibráló fantáziájú, sőt majdnem biztosan jó humorérzékű ember. Akinek a belbecs a fontos, nem a külcsín. Nem érdekli a divatos fiatalító plasztikai sebészet, mert életeleme a fiatalon tartó játék. A játék, amely legősbibb ösztöneink mélyéről tör fel, és legkifinomultabb szellemi képességeinkben teljeseedik ki.

Az iskolai színjátszás vizsgálható egyebek mellett történeti, oktatási, nevelési, esztétikai, drámaelméleti szempontból. Az utóbbival kapcsolatban az MTA Irodalomtudományi Intézete Régi Magyar Drámatörténeti Kutatócsoportjának munkáját dicséri, hogy csak az elmúlt évezred utolsó három évtizedében közel négyszáz tanulmány született a hazai iskolai színjátszásról. A számtalan szempontrendszer közül minket most az iskolai színjátszás mai értelme, célja, lehetősége érdekel.

Mi viszi rá a gyerekeket, hogy jelentkezzenek valamiféle „színházi szakkörre”? Mi az, amit nekik (egyébként évszázadok óta) csak ez a „szakkör” tud adni? És mi az az elérhető eredmény, amelyért szívesen vállalják az elkerülhetetlen gyötrelmeket? Mi haszna lesz mindebből annak, akit későbbi pályája nem vezet a színház közelébe? Miért jelentkezik a diák? Mert természetes emberi tulajdonság arra törekedni, hogy mások jól vélekedjenek rólunk, és a színpadi jelenlét erre esélyt ad. Vagy mert az illető szereti a verseket, a drámákat, vagy mert a barátnője már oda jár. Bármilyen legyen is az ok, örülnünk kell neki, ha a diák érdeklődést mutat.

A jó színjátszó szakkör rögtön az elején rádöbben a jelentkezőt arra, hogy beszélni sem tud érthetően. Mit beszélni, lélegezni sem! Azután, amint a diák sok munkával, lassanként kialakítja a helyes légzését és artikulációját, rádöbben, hogy nem érti a szöveget, amelyet pedig korábban érteni vélte. Megtanul tehát szöveget olvasni, értelmezni. Utakat keres, tévutakat jár be, célhoz ér. Kinyílik előtte a világ: ezt a szöveget így is, úgy is lehet érteni! Megrémül: hogyan döntse el, melyik a helyes olvasat? Van-e egyetlen „helyes” olvasat? Lassanként elkapja őt a felfedezőút izgalma és a felfedezések öröme. Külön világ a versek birodalma. Sűrítő megfogalmazásuk világos megértése nem mindig egyszerű. Meg kell tanulni, hogy a meg nem értett kifejezést, fordulatot addig kell faggatni, amíg világossá nem válik a névértékén túl a helyiértéke is. Ekkor jön az újabb bökkenő: amit megértett, sőt interpretált, közvetítenie kellene a hallgatóság felé. De ehhez nincs eszköztársa.

Elkezdünk hát egyebek mellett a hangszínnel, a hangmagassággal, a hangsúlyozással, a ritmussal és a szünetekkel foglalkozni. No meg néhány metakommunikatív eszközzel. Nagy öröm a gazdag eszköztár

felfedezése, megismerése és persze a bevetése is. Itt elfogy hamar az öröm, mert kiderül, a dús eszközhasználat tönkreteszi az előadást, hiszen agyonüti a tartalmat, elfárasztja a nézőt.

Meg kell tanulni válogatni, egyéni arányokat kialakítani, a bonyolulttól az egyszerűség felé elindulni. Ugyanakkor el kell raktározni a sokszínű élményeket: mert ahhoz, hogy valaki újra és újra a legmegfelelőbb, egyszerű eszközöket válogathassa ki a raktárából, annak a raktárnak bizony teli kell lennie. Hogyan legyen azonnal egyszerű egy tanonc színész? „Az egyszerűség évtizedek alatt születik. Aki nem volt összetett, komplikált, alaktalan, sokszögű, sokízű, az nem lehet egyszerű, csak együgyű. Mert miből egyszerűsít?” – mondta Latinovits Zoltán (2).

A következő akadályt szintén az eddigi örömforrások egyike, a színpadi társ jelenti. Kiderül, hogy kölcsönösen és elkerülhetetlenül felelősek vagyunk egymásért. (Érzékelnem vélem, hogy sokan most döbbennek rá a bevezető mondatokban jellemzett, az egyre gyakoribb monodrámák, önálló estek egyik okára.) A színjátszó köri munka nagy tanulsága a diák számára az, hogy észreveszi, megérti az egymásrautaltságot. Hogy fel kell emelnie a másikat ahhoz, hogy őt is felemelhessék. Tapasztalataim szerint többéves munkák leginkább katartikus élménye ez a felismerés sok fiatal számára, és ennek átélése okvetlenül hasznukra válik majd az életben és a társadalom alakításában is.

Ha nem saját „gyártású” színpadi szövegen dolgozik a csapat (ez a műfaj külön is hosszú fejezetet érdemelne), hanem egy szerző drámai művéről van szó, érdemes hosszú időt eltölteni az egész mű, aztán az egyes jelenetek, sőt azok fordulópontjai és a hozzájuk vezető mozzanatok elemzésével, megértésével. A diákok többsége ezeken a foglalkozásokon örömmel fedezi fel, hogy milyen krimyszerűen izgalmas nyomozói munka a részletek megfejtése. Érdemes ügyelni rá, hogy lehetőleg ne maradjon fel nem tett kérdés (még akkor sem, ha egyelőre nem tudunk mindegyikre válaszolni).

Eloolvastuk, érteni véljük a darabot, elkészül a munkapéldány, megtanuljuk a szövegeket. Mindenki hamar belátja, hogy precíz szövegtanulás és biztos szövegtudás nélkül nincs alapja a munkának. Nekilátunk egy-egy jelenet színpadra állításának. (Helyhiány miatt itt csak elnagyolt munkafázisok jelzésére van mód, de ezek talán elegendőek a cikk céljának az eléréséhez.)

A legkisebb többszereplős jelenet is koncentrált figyelmet követel meg minden résztvevőtől. Hat-hét szereplő együtt a színen: hat-hét karakter, mindegyik más-más élethelyzetben, más-más napi gonddal, más-más céllal van jelen. Némelyik ül (na de hogyan ül?), a másik áll, a harmadik jön-megy, a negyedik folyton fölpattan, majd visszaül, és így tovább. A próbák során helyzetek, megoldások tucatjait próbáljuk ki, lassan araszolgatva a kitűzött cél felé, hogy tudniillik a leghatékonyabban közöljük a nézővel azt, amit a jelenettel kimondani szándékozunk. Ötleteket hozunk, kipróbálunk, módosítunk, elvetünk és befogadunk.

Örömmel fogják felfedezni a diákok, hol vannak azok a pontok, amelyek alkalmasak arra, hogy a saját életérzéseiket megfogalmazzák és kifejezzék az adott jelenetben. Képesek lesznek „tükröt tartani mintegy a természetnek”. Végre kialakul az összjáték koreográfiája, ám ez mégis minden alkalommal kicsit más. (Jóllehet, már túl vagyunk azon, hogy a színésznek megbízhatóan képesnek kell lennie „ugyanúgy” megismételni a jelenetet többször is, később is.) Minden diáknak külön-külön, de együtt is folyamatosan döntenie kell a következő lépés megtételének a mikéntjéről. Ez a lépés minden alkalommal egy kicsit mégis más. A próbán meg lehet állni, lehet ismételni, de az előadásban folyamatosan létre kell hozni a pillanatokat, és utólag már nem változtatható a dolog. El kell fogadni a másik ott és akkor érvényes egyetlen megoldását, és azzal kell tovább építkezni a jelenetben. Az előre nem látott helyzetekre folyamatosan és jól kell reagálni. Mindez egyetlen pillanat csupán, maga az előadás sok ezer ilyen pillanatból áll össze...

Mi az akár többéves színjátszó köri munka haszna? Még a színházi munka közelébe sem kerülő gyerekekben is örökre megmarad a *homo ludens*, ők is megtanulnak beszélni, megszólalni a nyilvánosság előtt, érzékletesen

előadni a precízen megtanult és magukévá tett szöveget, és mindenkor érteni fogják a színház és a művészetek szerepét a társadalomban. Megtanulják az igényes munkavégzés szükségességét és megbecsülését, észre fogják venni és értékelni mások erőfeszítéseit is. Tudják majd, hogy az elismerés magának a munkának a tisztességes elvégzését illeti meg, és nem feltétlenül a – mindenkor sok külső tényező által is kormányzott – sikert.

Úgy tűnik tehát, hogy nemcsak „színház az egész világ”, hanem iskola is, mert az ott megélt tapasztalatoktól válik kíváncsivá az elme, érzékennyé a lélek, gyarapodik a kérdésekre adott személyes válaszok száma. Mindez megérleli annak a belátását is, hogy minél nagyobbra fújjuk a tudás léggömbjét, annak külső héja annál nagyobb felületen érintkezik a tudatlansággal. E tény még sokáig a tudományok hajtóereje marad, de egyúttal a színházi ambíciók ihletadó forrása is.

Tisztelettel:

Budapest, 2013. január 25.

Frigyesi András
rendező, tanár

Irodalom

(1) http://www.citatum.hu/szerzo/George_Bernard_Shaw/3 (2013. február 20.)

(2) http://napszag.blog.hu/2007/11/14/otodik_37#more1563416 (2013. február 20.)

Frigyesi, András: Is there a Place for Games at School?

Az írás szerzőjéről

Frigyesi András

Deutsches Theater Budapest, Budapest, Magyarország

andras.frigyesi[kukac]deutschestheater.hu